

Om detta med minskande utfall

Det finns ett uttryck på engelska som åtminstone i min textbok är rätt svårt att översätta. Uttrycket är "diminishing returns" och det betyder ungefär minskande utfall eller produktivitet, detta att utfallet eller utbytet av det man lägger in i något (energin, kunskapen, tiden, arbetet etc.) hela tiden minskar medan insatsdelen i motsvarande mån tycks bli allt större, tyngre, jobbigare. Jag brukar ofta fundera över ironin i detta uttryck, denna belägenhet, när man som jag jobbar mer eller mindre freelance, med mer eller mindre korta (eller halvlånga) åtaganden, med hjälp av stipendier eller vad det nu kan vara. Ska jag då skriva en recension för till exempel Vbl om en ny, spännande skiva (gärna komplex, mångbottnad och svår att exakt fixera vad gäller dess betydelse och estetiska värde) då tenderar den tid jag lägger ner på detta projekt, på denna process, att bli allt längre ju äldre jag blir. Är det alltså en åldrandets långsamhet som här gör sig gällande eller något annat, en osäkerhet vad gäller att ge säkra kulturella och estetiska omdömen? Eller har jag kanske hamnat i något slags intellektuell rävsax där jag utgående ifrån en bakgrund som forskare (mer eller mindre freelance, sic!) helt enkelt måste överintellektualisera och möjligen övertolka det material jag är satt att bedöma? Nej, det tror jag väl ändå inte att det handlar om, varken det ena eller det andra. Tvärtom tror jag att en viss långsamhet, en viss tvekan, en viss öppenhet är vad som behövs i själva tolkningsprocessen – att vara öppen så länge som möjligt, och egentligen också efter det att texten är skriven, därför att jag då också gärna vill betrakta texten mer som ett diskussionsinlägg än som en fastslagen, igenomklubbad "sanning".

Och observera då att detta inte ska läsas som ett som man säger nu för tiden självreflexivt försök från min sida att marginalisera mig själv, inte alls, tvärtom uppfattar jag att jag är tillräckligt mycket i vad slags marginal det än må vara för att ha den frihet som jag menar att jag behöver för att kunna hävda min "röst" som fristående, självständig kritiker (förvisso en illusion, men ändå). Marginalen (kulturellt, socialt, estetiskt) är ju, har jag fått lära mig av etnologen Mary Douglas, i högsta grad symboliskt central och kreativitetsstärkande.

Men diminishing returns är ett uttryck som jag ofta tänker på inte minst för att det finns en spännande låt med just den titeln, skriven av en av mina musikfavoriter, Anthony Coleman, avantgardemusiker från New York, mest känd som organist i Marx Ribots underbara Los cubanos postizos-grupp. Den låten gör mig upplivad, perplex på ett tror jag mycket positivt sätt. Kanske är detta med diminishing returns inte heller så negativt eller i varje fall entydigt som man kunde tro. För vem vet väl, egentligen, hur dynamiken hos det som kan kallas kulturell input/output egentligen fungerar? Jag minns hur min gamle chef på Vbl, Birger "Bix" Thölix, brukade slå fast dylika mer eller mindre problematiska lägen ur en journalistisk synvinkel. Ett av hans favorituttryck var att man måste rapportera vad läget ger vid handen, det vill säga man bör alltid eftersträva objektivitet, lyssna på fakta, kolla upp samtliga parter i en konflikt. Ett bra råd, om än kanske inte helt invändningsfritt. Vad händer om fakta är extremt motsägande eller rentav själv motsägande? Det är ju något som vi väl kan uppfatta att händer rätt ofta i det postmoderna samhället. Hur ska man till exempel förhålla sig till Bush/Saddam/Irak-krisen? Finns det någon absolut "riktig" hållning i den frågan? Knappast.

En annan av Bixens gyllene regler var att man som journalist varje morgon startade från en ny nollpunkt, från scratch, som han uttryckte det. Just den regeln var väl något som jag upplevde som bland det allra jobbigaste i min aktivitet som dagstidningsjournalist. Att kunna sova på saken, att kunna smälta, idissla ett material, antingen det sedan gäller en ny skiva av Ry Cooder och Manuel Galbán eller en färsk doktorsavhandling om snowboard, det är inte en lyx utan helt enkelt en nödvändighet. Därför känns det allt mer som om just tiden som det tar att smälta, att processa ett givet material aldrig riktigt skulle räcka till. Man lever alltså också som freelancande skribent under ett slags självvald tidsmässig stress som väl aldrig tar slut. Också den frie skribenten (denna chimär) är bunden av mer eller mindre osynliga deadlines, krav, önskemål. Riktigt fri är man väl först om inte i graven så när man så att säga vänt hela det etablerade samhället ryggen, när man likt ett bevingat uttryck av en annan ur den thölixska generationen, ambassadör Ole Norrback, en dag får förverkliga sin hemliga längtan (inte så hemlig i hans fall) nämligen att bli bohem. Men strängt taget är också bohemen ett gränsfall därför att han ju alltid positionerar sig utgående ifrån var borgerskapet befinner sig. Så aldrig tycks det bli riktigt bra eller riktigt enkelt.

En långsamhetens kultur av ett slag där man så att säga själv på ett helt suveränt sätt väljer ut objekten för sitt filosoferande och estetiserande tror jag inte heller på. Ett liv som fri agent är egentligen omöjligt. Vi kan inte alltid välja vilka ting vi vill jobba med, de kommer till oss, läggs på vårt bord, i stället för att vi skulle plocka dem så som man plockar en CD från sin skivhylla. Jämför med Bond och hans ständiga uppdragsgivare. Den frie Bond är knappast mer än en nickedocka, en bonde i ett mycket större schackspel.

Långsamheten är väl bara en av de tidskonstruktioner vi lever under och dess plats är kanske framför allt i fantasin, både kollektiv och personlig. Den finns där i drömmen om den öde ön, den underbara flodseglatsen, Robinson-drömmen och Huckleberry Finn-drömmen, som vi väl alla på sätt och vis går omkring och bär på. En dröm som om den förverkligades antagligen skulle förvandlas till något rätt så jobbigt.

Det är just därför detta med diminishing returns är så bra, för att det får en att se på världen med ett viss mått av realism, något jag tror att vi inte minst i dag är i ett stort behov av.

Till sist: Lagen om minskande utfall är förstås inget jag eller Anthony Coleman eller någon annan kulturarbetare har hittat på utan någonting man kan hitta i vilken grundkurs i ekonomisk teori som helst där det om detta heter (min fria översättning frå engelskan): När ökande mängder av en produktionsfaktor används i produktionen tillsammans med en given mängd av någon annan produktionsfaktor då kommer, vid någon punkt i produktionen, ökningen i utfall av produkten att bli mindre och mindre. Så sant som det är sagt.

Sven-Erik Klinkmann